

ТВОРЧА САМОРЕАЛІЗАЦІЯ ПЕДАГОГА В КОНТЕКСТІ ІДЕЙ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО

У статті аналізується спадщина В.О. Сухомлинського в контексті сучасних підходів до педагогічної творчості, а також визначені ідеї та думки щодо педагогічної творчості, шляхи творчої самореалізації педагога. Представлено напрями формування педагогічної творчості.

Сучасний етап розвитку цивілізації, української держави, економічні, політичні обставини, в яких знаходиться людство, особливість історичного процесу через який проходить українське суспільство і весь світ, вимагає від кожної особистості творчої самореалізації.

З огляду на це, навчально-виховний процес у закладах освіти своєю змістовно-методичною спрямованістю має сприяти розвитку яскравих, здатних завжди перебувати в пошуку власних шляхів самореалізації індивідуальностей, для яких творчість є справжнім культом.

Смисл і логіка діяльності нової школи полягає в осягненні одного з найважливіших і найскладніших мистецтв – мистецтва жити. Мистецтва – тому що таке життя є актом творчості і, як будь-який творчий процес, життєтворчість передбачає розробку й здійснення оригінального творчого задуму, поєднаного з діяльністю розуму, уяви, фантазії, передбачення, самопрограми [1: 60].

У контексті педагогіки життєтворчості особливої значущості в наш час набувають ідеї В.О. Сухомлинського про педагогічну творчість.

Творча праця є найбільш продуктивною, ефективною, а тому педагогічна творчість стає засобом формування індивідуальності, яка здатна творчо мислити, самостійно приймати рішення, брати активну участь у житті суспільства, вирішувати складні проблеми сьогодення, адаптуватися в умовах ринку, забезпечити конкурентоспроможність держави й свою особисто.

"Проблема творчості – одна з ділянок педагогічної цілини, і щоб тільки приступити до її освоєння, потрібно створити книжку про педагогічний аспект творчості", – писав В. О. Сухомлинський [2: 609].

Творчий початок у діяльності педагогів й учнів – це те, що здатне дійсно розкривати внутрішні резерви навчання, перебудувати весь навчально-виховний процес у навчальному закладі, вивести його на якісно новий рівень. Саме ця думка є головною в творах видатного вченого, педагога В.О. Сухомлинського.

У монографії "Мої педагогічні переконання" він називає абсурдним уявлення про школу як про місце, де учні здобувають лише знання, навички, уміння, і висловлює погляди на школу як на вогнище освіти й освіченості, як осередок життя й творчої думки, розуму, таланту.

Творчість – явище комплексне, зумовлене соціально-педагогічними та психофізіологічними передумовами. Творчість – одне із найскладніших явищ людського життя, що характеризується одночасно знанням відомого, доведеного і фантазією, опорою на закономірність і випадковість.

Ефективність педагогічної праці залежить від того на скільки кожен вчитель, викладач усвідомлює свої можливості в удосконаленні навчально-виховного процесу в школі, у вищому навчальному закладі та їх реалізує.

Творчі можливості – це система інтелектуально-творчих якостей особистості, які сприяють успіху в творчій діяльності. Вона складається з таких підсистем: підсистеми спрямованості (мотиви, інтерес, потреби); підсистеми характерологічних особливостей особистості (цілеспрямованість, працездатність, сумлінність тощо); підсистеми здібностей (індивідуальних особливостей творчих процесів); підсистеми творчих умінь.

Необхідними індивідуально-творчими якостями творчої особистості майбутнього є: креативність мислення, інтуїція, творча уява, дивергентність мислення, оригінальність мислення, асоціативність мислення, інтелектуальна активність.

Інтелектуальна активність є інтегральним пізнавально-мотиваційним показником рівня розвитку творчої особистості, що базується на інтелектуальній ініціативі. Інтелектуальна ініціатива – це не стимулювання зовні продовження мислення, це продовження розумової діяльності за межами заданої ситуації, що не обумовлена ні практичними потребами, ні негативною оцінкою роботи.

Активність, ініціатива й творчий пошук педагогів – необхідна умова формування творчої особистості та шлях до самореалізації.

Особливість педагогічної творчості в сучасних умовах полягає в тому, що, будучи активним процесом, вона з розвитком науки стає все більш керованою. Педагогічна творчість є специфічною, бо об'єктом і результатом її стає творення особистості, її духовності, перетворення наукових істин у живий досвід творчої праці. А це, на думку В.О. Сухомлинського, – найскладніша сфера дотику науки з практикою. Зроблене вченим відкриття, коли воно оживає в людських взаємостосунках, в живому пориві думок й емоцій, русі думок постає перед учителем як складне завдання, розв'язати яке можна багатьма способами, й у виборі способу, у втіленні теоретичних істин у живі людські думки й емоції якраз і полягає творча праця вчителя [3: 402]. Найскладнішим у педагогічній діяльності є проникнення у складний духовний світ людини. Тому творчість у педагогічній справі – це перш за все пізнання людини, захопленість її й багатогранністю й невичерпністю.

Для творчої працюючої педагога не існує жодної педагогічної закономірності, жодної істини, котра б була абсолютно однаково застосована до всіх вихованців.

Наукове дослідження особистості дитини – одна з головних умов наукового керівництва школою, педагогічним колективом [3: 443].

Широкий світогляд та готовність завжди оволодівати новим дає вчителю більшу впевненість у завтрашньому дні, стверджує оптимістичний підхід до дійсності, підсилює його стійкість у стресових ситуаціях. Такий учитель швидше приймається учнями як партнер діалогічної праці.

Наведемо шкалу, розроблену Г. Воробйовим, за якою можна визначити кваліфікаційний рівень учителя.

Шкала рівнів кваліфікації вчителя

0,1 – у роботі керується тільки власним досвідом та досвідом тих, хто працює поряд;
0,2 – цікавиться роботою в інших школах, час від часу їздить у відрядження та заглядає в книги зі спеціальності;

0,3 – регулярно обмінюється досвідом, систематично їздить у відрядження і читає книги зі спеціальності, виписує один-два професійні журнали;

0,4 – намагається бути на виставках досягнень у галузі освіти, уважно стежить за змістом фахових журналів, бере участь у постійно діючих предметних семінарах;

0,5 – намагається стежити за сучасною вітчизняною літературою зі спеціальності, буває на міжгалузевих виставках, бере участь у роботі галузевих конференцій і науково-практичних нарад;

0,6 – відвідує міжнародні спеціальні виставки, цікавиться реферативними виданнями, користується міжбібліотечним абонементом, систематично їздить на міжгалузеві семінари, конференції, серйозно ставиться до навчання в системі підвищення рівня кваліфікації з відривом від роботи;

0,7 – користується перекладами іноземних матеріалів з педагогіки, є учасником наукової школи чи міжнародних конференцій, веде ділове листування з кількома колегами в галузі освіти;

0,8 – читає літературу іноземними мовами;

0,9 – користується міжнародним бібліотечним абонементом, листується з багатьма колегами, в тому числі й зарубіжними;

1,0 – отримує книги через міжнародний обмін.

Дані соціологічного опитування (за 2003 рік) учителів середніх шкіл показали, що основна маса їх має рівень 0,2-0,3 і лише 5 % з них піднімається вище цього рівня. Вище 0,5 – одиниці і це, швидше, виняток.

Не викликає заперечень той факт, що особистість може виховати лише особистість. Від багатства душі вчителя, його професійної майстерності, загальної культури щонайперше залежать риси вихованця.

Як зазначається в доповіді ЮНЕСКО "Освіта для ХХІ століття", освіта протягом усього життя має будуватися на чотирьох стовпах: навчитися пізнавати, навчитися працювати, навчитися жити разом, навчитися будувати власне життя.

Зрозуміло, що реалізація цих стратегічних завдань, які визначатимуть напрями діяльності нової школи ХХІ століття, значною мірою залежить від інноваційної культури педагогічних кадрів, рівня їх компетентності, вміння продукувати перспективні ідеї, реалізувати їх у практичній діяльності.

Учитель у своїй професійній діяльності переступає межі свого "я". Він руйнує рамки егоїзму і вступає у взаємодію з учнем на ґрунті задоволення потреб у передачі – засвоєнні соціального досвіду. У цьому виявляється його професійна культура.

Культурний учитель – це не взірць формально-етикетної шляхетності, а інтелігентна людина за своєю найвищою духовною суттю і з творчим і гуманним способом світосприймання. Коли ми говоримо про культуру взаємодії вчителя і учня, то на перше місце виступає культура вчителя як суб'єкта цієї взаємодії. Як організатор цієї взаємодії, вчитель вступає в безкорисливе нефункціональне спілкування з учнями, спрямоване на утвердження творчої свободи й гідності учнів. Отже, культура взаємодії учителя з учнем визначається вмінням будувати взаємини з учнем як суб'єкта з суб'єктом.

У своїх творах В.О. Сухомлинський звертає увагу на те, що не випадкові удачі повинні визначати успіх педагогів, не щасливі знахідки, а конкретний пошук, аналіз залежності того, що виходить, від того, що робили [3: 400]. Саме цей пошук веде до виникнення інтересу і бачення проблеми. Творча праця, на думку В.О. Сухомлинського, в нашій складній, багатогранній справі починається там, де загорається іскра живої думки, що шукає відповідь на питання, яке висувається життям [3: 406].

На думку В.О. Сухомлинського колективна творчість проходить такий шлях: спостереження, аналіз власної діяльності → інтерес до явищ педагогічної дійсності → бачення проблеми → виникнення ідеї розв'язання проблеми → переконання в існуванні проблеми й можливості її рішення шляхом реалізації ідеї → індивідуальна конкретна творча діяльність кожного вчителя підтримана колективом.

Колективна творчість організовується й підтримується адміністрацією і, перш за все, директором школи. "Чекати від заступника директора розв'язання всіх проблем навчання, чекати народження ініціативи без творчої ініціативи самого директора це означає чекати щасливих знахідок і випадкових удач" [3: 400].

Мистецтво керівництва загальноосвітньою школою в тому й полягає, щоб учителі початкових класів і вчителі середніх і старших класів об'єднували єдині педагогічні переконання, щоб індивідуальна творчість – а без неї немислимий творчий колектив, – образно кажучи, текла невичерпними струмками в єдиний потік колективної майстерності, колективного досвіду, колективного піклування про знання учнів [3: 413].

Передавання інтересу до визначеної проблеми з навчально-виховної роботи і є, за твердим переконанням видатного педагога, найголовніше в керівництві школою [3: 400].

"Керівництво без конкретного прикладу, без вашого власного джерела творчості неможливе", – так звертається до директорів шкіл у творі "Розмова з молодим директором" [3: 400].

На його думку, адміністрація школи покликана бути посередником між педагогічною наукою та практикою.

В.О. Сухомлинський вбачає три джерела в керівництві творчою працею педагогічного колективу: науку, майстерність, мистецтво.

Майстерність колективу – це педагогічні ідеї, але ідеї без конкретних справ перетворюються на пустоцвіт [3: 400].

Щоб ідея перейшла з практики однієї школи в практику іншої, потрібна індивідуальна творчість, що ґрунтується на колективних переконаннях [3: 405].

Багаторічний досвід переконує, що самою суттю педагогічної творчості є думка, задум, ідея, пов'язана з тисячами повсякденних явищ [3: 404].

На думку В.О. Сухомлинського гармонійного, всебічного розвитку, освіченості, духовного багатства, моральної чистоти – усього цього людина досягає за умов, коли поряд з інтелектуальною, моральною, естетичною культурою вона досягає високого ступеня культури праці, трудової творчості [4: 301].

Гармонійне злиття цих двох функцій педагогічної праці, вміння думати про різні речі й аналізувати складний процес навчання з різних боків – це одна з тих найтонших сфер педагогічної майстерності, проникнення в які, за моїм глибоким переконанням видатного педагога, дає нам щастя творчості [3: 419].

Слово – це найкращий різець, здатний доторкнутися до ніжнішої риси людського характеру. Вміти користуватися ним – велике мистецтво. Слово – це дещо подібне до містка, по якому наука виховання переходить у мистецтво, майстерність.

"Найскладнішим, найтоншим у духовному житті школи – мислення дитини.

Людина, яку ми виховуємо, повинна бути переконана: вона може перетворити все навколо себе, якщо не навчиться бути мудрим, обачливим, дбайливим сином природи, а потім володарем і господарем.

Не пасивне милування, а діяльне активне пізнання як творчість – ось найтонша сфера діяльності, де знаходиться невичерпне джерело збагачення і розвитку" [3: 402].

Проникнення у таємниці дитячого мислення – так можна назвати пошуки й відкриття школи В.О. Сухомлинського – духовно об'єднувало. Завдяки цьому стала можливою колективна робота, яка перетворювала теорію педагогів у практику [3: 403].

"Коли я чую слова творча праця педагога, мені завжди згадується перша ідея, що оволоділа нашим колективом, надихнула на пошуки, які продовжуються і зараз: дітей треба вчити мислити – це важливий бік педагогічного процесу не тільки на уроці, але й скрізь, де відбувається духовне спілкування педагога і дитини" [3: 404].

Постійний розвиток загальної культури особистості – вимога, що ставиться до вчителя, тому що загальна культура – є тим фундаментом, на якому будується дидактична, виховна, управлінська – будь-яка творча педагогічна технологія.

На сучасному етапі розвитку школи головним є навчити самих учителів оволодівати основами життєтворчості.

Саме у відборі способів навчання учнів самостійно вчитися і полягає проблема вчителя.

"У ньому п'ять умінь: спостерігати явища навколишнього світу, думати, висловлювати думку про те, що я бачу, роблю, думаю, спостерігаю, читаю, пишу" [3: 408].

Людина народжується на світ не для того, щоб зникнути безвісною пилинкою. Людина народжується, щоб лишити по собі слід вічний. Становлення неповторної людської індивідуальності у сфері творчості праці являє собою саму сутність духовного життя особистості, це основа, серцевина того самовідчуття, без якого немислиме гармонійне виховання, виховання оптимізму, життєвої радості у своїх силах. Радість розумової праці – ось що стає доступним людині, якщо її духовне життя просякнуте відчуттям оптимістичної упевненості у своїх силах, відчуттях особистої гідності.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Єрмаков І.Г. Педагогіка життєтворчості – стратегічна основа освітніх технологій школи XXI століття // Дайджест пед. ідей та технологій шк.-парк. – 2001. – №5-6. – С. 60.
2. Сухомлинський В.О. Народження громадянина // Вибр. твори в 5 томах. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 3. – С. 609.
3. Сухомлинський В.О. Вибрані твори в 5 томах, К.: Радянська школа, 1977. – Т.4. – С. 400-443.
4. Сухомлинський В. О. Павлинська середня школа // Вибрані твори в 5 томах. – К.: Радянська школа, 1977. – Т. 2. – С. 301.

Матеріал надійшов до редакції 04.01. 2007 р.

Витвицкая С.С.. Творческая самореализация педагога в контексте идей В.А. Сухомлинского.

В статье анализируется наследие В.А. Сухомлинского в контексте современных подходов к педагогическому творчеству, определены идеи и мысли проблемы педагогического творчества, пути творческой самореализации педагога. Представлены направления формирования педагогического творчества.

Vitvytska S.S. Teacher creative self-realization in the context of V.O. Sykhomlynsky's ideas.

The article analyzes the V.O. Sykhomlynsky heritage in the context of modern approaches to pedagogical creative activity, ideas and thoughts about the pedagogical creative activity problem, ways of teacher's creative self-realization are determined. The directions of pedagogical creative activity formation are presented.